

DOPRINOS OČUVANJU IMENA NIKOLE ZDENČAJA

ZORAN HOMEN

Gradski muzej Križevci

Tome Sermagea 2

HR - 48260 Križevci

gmk@net4u.hr

Pregledni članak

Review

Primljeno/Received: 23. 11. 2003.

Prihvaćeno/Accepted: 08. 12. 2003.

Zbog mogućnosti da se izgubi svaki vidljivi spomen na ravenkog velikana Nikolu Zdenčaja, pokrenuta je inicijativa o preseljenju posmrtnih ostataka i obnovi nadgrobnog spomenika na novoj lokaciji u sklopu groblja u Malom Ravnu.

Ključne riječi: Nikola Zdenčaj, Ana Zdenčaj, Mali Raven, Veliki Raven, obnova spomenika, ekshumacija, grobinca

Netko je jednom zapisao da velikani mogu doživjeti dvojaku sudbinu: ili su slavljani ili su zaboravljeni. Gotovo se, ovo drugo, dogodilo jednom od najvećih muževa križevačkoga kraja, velikom i nekad slavljenom Nikoli Zdenčaju Zahromićgradskom (1775.- 1854.) iz Velikog Ravna. Mnogi uopće nisu čuli za Zdenčaja, a malo njih će reći da im je Zdenčaj odnekud poznat, ako ništa drugo po čuvenoj zdravici *Puna srca, pune čaše* koju je doista napisao Zdenčaj, ali njegov sin Aleksander.

Neki ovdašnji ljudi znaju da u Velikom Ravnu još postoji jedna velika zgrada u kojoj je nekad bila općina, poslije škola, a pripadala je ravenskom veleposjedniku, spomenutom Nikoli Zdenčaju. Nekoć to bijaše dvorac koji su gradili njegovi roditelji još u 18. st, kojega je Nikola početkom 19. st. dao dograditi u L - tlocrt. Oko dvorca zemljište se prostiralo na površini od preko 40 jutara, a Zdenčaj bi tu uživao u prekrasnom perivoju u kojem su se uzgajali rijetki primjerci nasada, kako cvijeća tako i drveća. Uz zimski vrt i malo jezero tu su važno mjesto zauzimali povrtnjak, veliki voćnjak, vinograd i dudinjak za uzgoj dudovog svilca. Cjelokupno vlastelinstvo Nikole Zdenčaja brojilo je preko 100 jutara zemlje (oranice, livade, šume i pašnjaci), a ako se tome pribroje i vinogradi (vjerojatno oko Dubovca), onda možemo govoriti o preko 200 jutara zemlje.

Naravno da se veličina čovjeka ne ogleda u činjenici koliko zemlje posjeduje pa se ni značaj našega Zdenčaja ne može mjeriti tom mjerom. Iako je bio uspješan poljodjelac i vlasnik uzornog gospodarstva, njegove zasluge s kojima je ušao u povijest svakako su druge naravi. O tome je u posljednje vrijeme iscrpno pisao Ivo Dečak, također Ravljanin, u knjizi o znamenitim, popularnim i istaknutim Ravljanima.¹ Možda će biti zgodno doslovno prenijeti što je pisalo na njegovoj osmrtnici od 28. travnja 1854.: ... c.k. *komorski savjetnik, zlatne ostruge vitez, Bakarski patricij, društva gospodarskog horvatsko-slavonskog član-utemeljitelj i bivši podpredsjednik, bivši kraljevski komorski upravitelj zagrebački, i županie zagrebačke župan...*²

Na osmrtnici, dakako, nije bilo moguće ispisati njegov cijeli životopis i ostale zasluge na očuvanju hrvatskog identiteta svoje domovine. Svojom oštroumnosću i znanjem brzo je napredovao od završetka pravoslavničkih nauka na zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji znanosti. Samo godinu dana nakon završetka studija bio je izabran za velikog županijskog odvjetnika. Godine 1827. izabran je podžupanom Županije križevačke. U obnašanju svoje funkcije očito se istakao tako da je bio izabran izaslanikom Trojedne Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije na ugarskom saboru 1830. poslije čega ga kralj imenuje svojim savjetnikom i vitezom zlatne ostruge.

U svim svojim javnim istupima iskazivao je svoje domoljublje. Tako je poznato da se kao križevački podžupan uvijek koristio hrvatskim jezikom iako se tada službeno moralo govoriti latinski. Kako je živio u vrijeme jačanja hrvatskoga narodnog preporoda, njegovo priključenje bio je dobitak za čitavi ilirski pokret. Sve je to pridonijelo da

¹ DEČAK, Ivo (2001): *Raven i okolica*, Zagreb, str 92 i d.

² n.dj. str. 102

bude 1838. imenovan velikim županom Županije zagrebačke. Nastavio je svoju borbu za hrvatski jezik i hrvatsko državno pravo, pogotovo kada su Mađari 1839. na saboru u Požunu izglasali da se uvede mađarski kao službeni jezik u Hrvatskoj. Simpatije su mu diljem zemlje zbog otpora mađarizaciji rasle, naročito u Križevačkoj, Varaždinskoj, Požeškoj i Zagrebačkoj županiji. Njegovi govori su se tiskali i umnažali, a njemu u čast pjesnici su pisali pozdravne pjesme. Kao veliki župan Županije zagrebačke Zdenčaj je inicirao prikupljanje pomoći za uređenje narodnog kazališta, no, osnivanje Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva u kojem se pokazao kao jedan od značajnih utemeljitelja i prvi potpredsjednik - svakako ide u red njegovih najznačajnijih zasluga. Sve je to rezultiralo da se Zdenčajevo ime pojavi među tridesetak najuglednijih učenih ljudi koji su 1842. osnovali Maticu ilirsku, današnju Maticu hrvatsku.

Zdenčaj se uključio utemeljenju i drugih kulturnih institucija i ustanova, kao npr. Narodnog muzeja i formiranju njegove numizmatičke zbirke, za koju je i sam dao značajan prilog.

Nažalost, zbog pritiska mađarona i njihovih spletki na Bečkom dvoru morao je podnijeti ostavku na svoju dužnost. Bilo je to 1844. godine, a Zdenčaj je tada imao 69 godina. Potom se vraća na svoje imanje u Raven gdje je proživio još 10 godina svojega života, uživajući u uzgoju voćaka, spravljanju vina i šetnjama prelijepim perivojem oko dvorca. U ovom posljednjem nije mogao do kraja uživati jer je pri kraju života bio nepokretan, pa bi ga poslugi vozila u kolicima dok je razgledao plodove na svojem imanju. Umro je u 79. godini, doživjevši duboku starost za ondašnje vrijeme.

Iako su njegovi sinovi Aleksander i Eduard napisali na osmrtnici da će njihov otac Nikola Zdenčaj biti pokopan u ravenskoj crkvi Sv. Ladislava, njegovo tijelo pokopano je na groblju u Malom Ravnu uz suprugu Anu. Koji su razlozi promijenili prvotnu nakanu, nije nam poznato.

Njihov grob i danas se nalazi na ravenskom groblju. Ali već prije sto godina grob se doimao zapuštenim, a kameni dijelovi bili su oštećeni. Kad je 1904. dr. Fran Gundrum Oriovčanin pisao o 50. obljetnici smrti Nikole Zdenčaja, spomenuo je zapušteni grob i iskazao žaljenje što žitelji Ravna ne iskazuju poštovanje prema čovjeku koji je zadužio njihovo selo, ne čuvaju uspomenu na njega i zapuštaju grob.³ U svojoj knjizi o dr. Franu Gundrumu autor dr. Franjo Husinec donosi reprodukciju originalnog crteža izgleda grobova bračnoga para Zdenčaj čiji je autor križevački slikar i grafičar Dragutin Renarić.⁴ Gundrum je zamolio Renarića da ovjekovječi izgled i stanje grobova. Na tom crtežu iz 1904. lijepo se vidi da okolo Zdenčajevih nema drugih grobova u blizini (sl. 1).

Gotovo sto godina nakon toga napisa Ivo Dečak, u svojoj monografiji o Ravnu, također se osvrće na činjenicu da je grob Zdenčajevih i nadalje zapušten. Ispod podnaslova *Zanemareni grob najznamenitijeg Ravljanina Dečak piše: Kraj nje (supruge, op.a.) pokopan je suprug Nikola, koji ima kamenu nadgrobnu ploču koja je bila duga 175 i široka 78 cm. Očuvano se i kameno postolje na kojem je stajao skroman željezni križ visok 162 cm. Na ploči je hrvatski, a na postolju latinski tekst.*

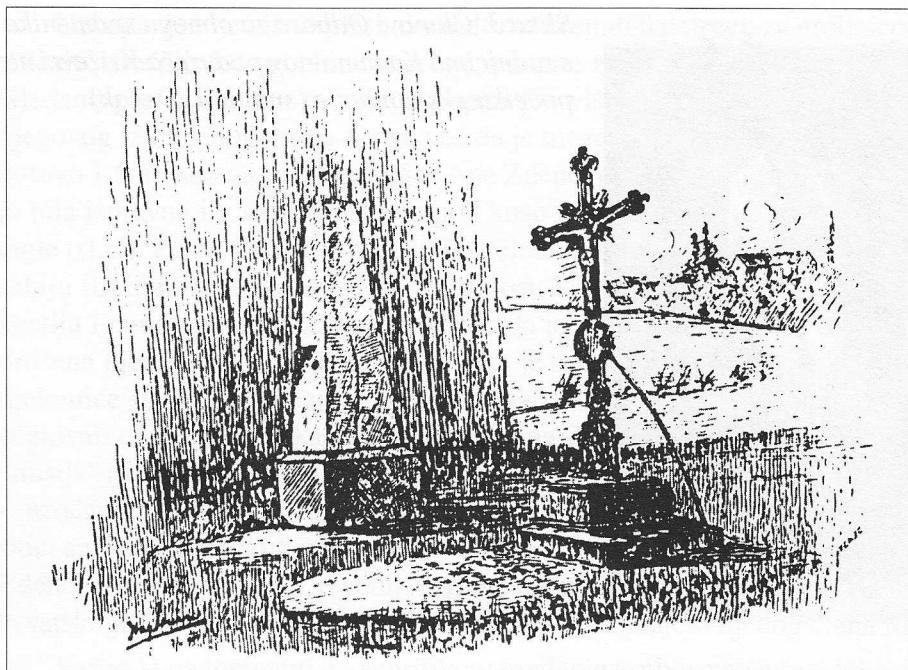
Posljednje počivalište bračnog para Zdenčaj oštećeno je i zapušteno, a križ odvojen od postolja (sl. 2). Što bi tek danas rekao Križevčanin Oriovčanin, kada je onako oštro opisao stanje 1904. prigodnim napisom u povodu 50. obljetnice velikanove smrti...

... Pokoje Ravljanke povremeno ipak pokose travu, očiste ploču, uredi grob i zapale svijeću. Djevojčica Petra čak je za Dan Svih svetih 1999. isplela vjenčić, što je iznenadilo i dirnulo. A tko će obnoviti i urediti počivalište najznamenitijeg Ravljanina koji bi znao reći kako je pametan onaj koji zna što i učio nije.

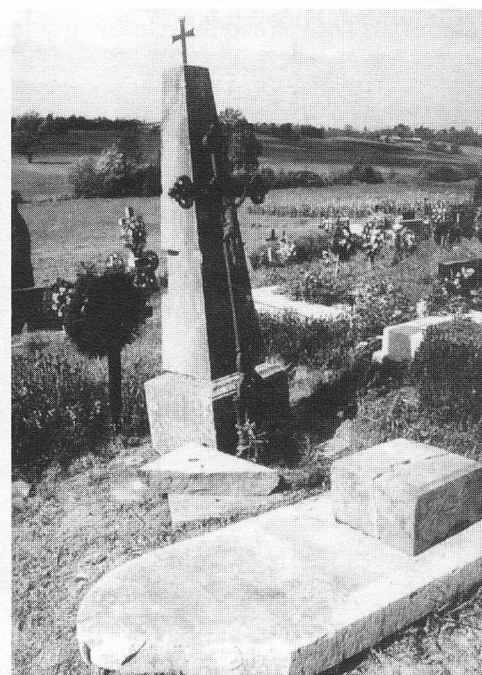
I upravo osoba koja se to zapitala, dakle Ivo Dečak, bio je samo godinu dana poslije izlaska svoje knjige jedan od najagilnijih organizatora uređenja groba Zdenčajevih. Međutim, glavni inicijator cijele akcije bila je predsjednica ogranka Matice Hrvatske u Križevcima, mr. Renata Husinec. Naime, na promociji Dečakove monografije o Ravnu i njegovim stanovnicima u travnju 2001. godine, javno je predložila da se otpočne s obnovom grobova Zdenčajevih. Prostor na kojem su se nalazili grobovi već je postao toliko skučen i uzurpiran naknadnim ukopima da je bilo nemoguće posložiti ostatke spomenika na površini koja bi mogla primiti dva uređena grobna mjesta. Zato je trebalo provesti složeniji zahvat koji je uključivao ekshumaciju grobnih ostataka i premještanje na novu lokaciju. Formirana je inicijativna skupina ili odbor u sastavu: Renata Husinec, predsjednica Matice hrvatske — Ogranak Križevci, Đurđa Požgaj, rukovoditeljica RJ Građenje pri Komunalnom poduzeću Križevci, Zoran Homen, ravnatelj Gradskog muzeja Križevci i pročelnik Zmajskog stola Družbe Braća hrvatskoga zmaja sa sjedištem u Križevcima, Franjo

³ Prosvjeta, br 10, 1904.

⁴ HUSINEC, Franjo (2001), *Dr. Fran Gundrum Oriovčanin*, Matica hrvatska Križevci, str.298

Slika 1. Crtež Dragutina Renarića iz 1904. s nadgrobnim spomenicima Zdenčajevih

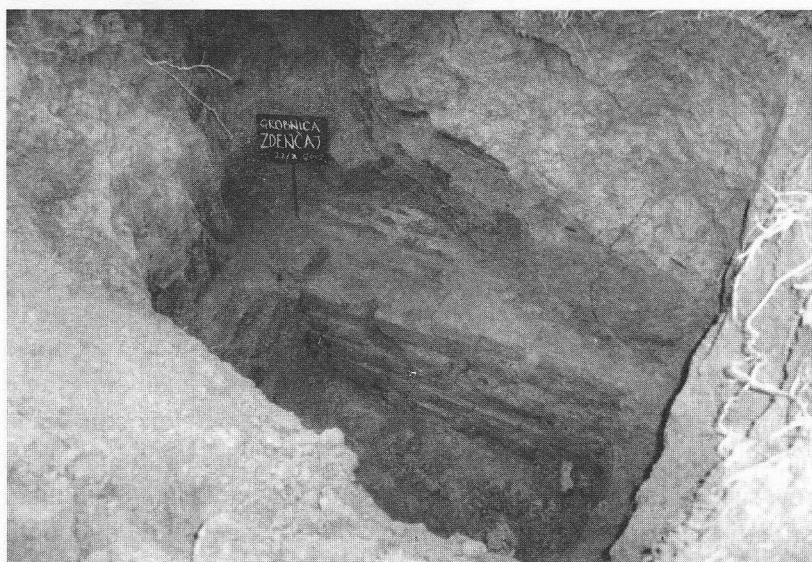
Slika 2. Posljednje počivalište Nikole i Ane Zdenčaj, snimljeno 1999. (snimio I. Dečak)

Petric, predsjednik Mjesnog odbora Veliki Raven, Ivo Dečak, novinar i autor monografije Raven i okolica, dr. Franjo Husinec, stručni konzultant. Ovaj odbor sastao se 19. listopada 2002. na groblju u Malom Ravnu, izvršio pregled stanja grobnih spomenika Zdenčajevih, postavljeni su zadaci, podijeljena zaduženja. Predložena je nova lokacija za uređenje grobova nakon ekshumacije i to na sjeveroistočnom uglu groblja, nasuprot malih ulaznih vrata. O svemu je sačinjen i potpisan zapisnik marom Ive Dečaka. Potom Mjesni odbor Velikog Ravna, pod predsjedanjem Franje Petrica, donosi 20. listopada 2002. odluku o ekshumaciji i preseljenju ostataka Zdenčajevih na novu lokaciju. Kada su se zadovoljili svi formalno-pravni uvjeti, dana 22. listopada započeta je ekshumacija. Radnici Komunalnoga poduzeća Križevci počeli su kopati na mjestima gdje su se nalazili nadgrobnni spomenici Zdenčajevih (sl. 3). Odmah smo uočili da se grobovi ne nalaze na istom mjestu gdje su bili i spomenici. Naime, zbog stvaranja novih ukopnih mjesta obilježja grobova bračnog para Zdenčaj su se stalno pomicala prema zapadu. Nije se, očito, osjećalo poštovanje prema Zdenčajima, o čemu je svjedočio i Gundrum još 1904. godine. Naime, u narodu je ostala priča o njima na temelju koje se može zaključiti da kao vlastelini nisu baš bili obljubljeni. Iako su Zdenčajevi bili poznati po svojem gostoljubivom domu u kojem su se okupljali prijatelji njihova ranga, gdje se lijepo gostilo i veselilo zahvaljujući duhovitosti i dosjetljivosti samog Zdenčaja, često puta je svojim sarkazmom i ponekim nespretnostima u izjavama znao navući neprijateljstva. Iz Gundrumovog zapisa uz 50. godišnjicu smrti saznajemo da je Zdenčaj *strogo zabranjivao klatarenje po noći, pa teško si onomu, koga bi njegovi ljudi našli po noći na putu, a da nije s važnih razloga morao izbivati*. Kako je, između ostaloga, Zdenčaj prisiljavao seljake da sade krumpir (čemu su se ljudi dosta opirali), a one, koji su se zbog otpora i lijenosti u tome isticali, često dao na potoku Črncu naprosto batinjati - normalo da je to ostalo trajno u kolektivnom pamćenju Ravljana.

Nakon što je iskop pomaknut malo istočnije, uočili smo poslagane cigle koje su bile podloga kod postavljanja nadgrobnih spomenika. Ispod toga bio je sloj zemlje, da bismo potom naišli na ciglom obloženu i svodenu grobnicu. Vladala je velika napetost kada smo otvarali svodeni dio grobnice, ali ubrzo i razočaranje jer se u grobnici nalazilo samo nekoliko sačuvanih kostiju nogu i dijelova lubanje, na prilično zamuljenom dnu grobnice. Spomenuto dno grobnice također je bilo potaracano ciglama većeg formata, poprečno poslaganih. Po razmješčaju kostiju vidjelo se da se ne nalaze na mjestima gdje bi trebale biti, što je samo moglo upućivati na činjenicu da je netko ranije već otvarao grobnicu. Kako je na tome mjestu oduvijek bio nadgrobnni spomenik posvećen supruzi Nikole Zdenčaja, to smo i mi zaključili da se radi o grobnici gdje je bila pokopana Ana Zdenčaj koja je preminula 10. ožujka 1847.

Slika 3. Članovi Odbora za obnovu spomenika s radnicima Komunalnog poduzeća Križevci na početku ekshumacije (snimio I. Dečak)

Slika 4. Grobnica Nikole Zdenčaja u trenutku pronalaska (snimio Z. Homen)

Slika 5. Novouređena grobnica Nikole i Ane Zdenčaj na novoj lokaciji (snimio Z. Homen)

Uzbuđenje nije ništa splasnulo kad smo krenuli u potragu za grobnicom samog Nikole Zdenčaja. Ona se trebala nalaziti istočnije od grobnice supruge, pa smo tako započeli i s kopanjem. Međutim, tragova grobnice nije bilo. Gledano prema sjeveru trebalo je kopati još više desno od otkrivene grobnice. Kad su već nastupile sumnje da njegovog izdvojenog groba nema, već da je možda pokopan zajedno sa suprugom, zatražio sam da se sonda proširi gotovo 1,5 metara dalje od grobnice Ane Zdenčaj, na područje koje je bilo prekriveno recentnim ukopima. Procjena je bila ispravna jer smo kopanjem pod koso naišli na traženu grobnicu Zdenčaja koja je također bila izvedena od cigle (sl. 4). Ponovo su očekivanja bila velika: hoćemo li naći nešto od osobnih predmeta Zdenčaja, možda njegovu sablju ili dijelove svečane odore? Nažalost, kao i u prvom slučaju našli smo samo porazbacane neznatne ostatke kostiju i puno mulja što nam je govorilo da je odnekud prodirala voda. Na sjeveroistočnom dijelu grobnice bila je urušena njena konstrukcija. Do oštećenja je došlo prilikom naknadnog ukopa susjednih recentnih grobova koji su djelomice sjeli na Zdenčajevu grobnicu. Tada je otvoren pristup zraku i izljevu vode, a sve ono što smo mi u grobu očekivali da ćemo naći kao trajni spomen na Zdenčaja netko je, očito, već ranije pokupio. Međutim, kako je naša "misija" ipak bila ne pronalaziti atraktivne stvari već skupiti sve posmrtno ostatke Zdenčajevih radi njihova preseljenja - razočaranja nije bilo. Kostiju su preseljene na novu lokaciju u sjeveroistočnom dijelu groblja gdje se, potom, prema skici autora ovih redaka, napravio novi grobni okvir i podloga na koju su postavljeni obnovljeni nadgrobni spomenici Zdenčajevih. Radove su izvodili radnici Komunalnog poduzeća Križevci u čemu je pripomogla Družba Braće hrvatskoga zmaja, Zmajski stol u Križevcima zalaganjem njenog člana Mirka Lukića, Zmaja Prodavičkog.

Važno je napomenuti da je prilikom uređenja grobova na novoj lokaciji njihova orijentacija postavljena kako je to uobičajeno za sve grobove na ravenskom groblju, dakle u smjeru zapad-istok. Tako je, uostalom bilo jedino i moguće postaviti grobove na novoj lokaciji radi cijele prostorne organizacije groblja. Međutim, na staroj lokaciji grobovi Zdenčajevih bili su postavljeni u smjeru sjever - jug. Ovo spominjem zbog toga što valja ispraviti krivi podatak koji donosi Gundrum u, već spominjanom, osvrtu uz 50. godišnjicu smrti Nikole Zdenčaja. Naime, supruga Nikole Zdenčaja Ana, rođena Lošek, bila je protestantkinja koja je, navodno, živjela i htjela umrijeti kao katolkinja. Gundrum navodi da je ona pokopana *licem okrenuta istoku, a Zdenčaj k zapadu*. To, dakako, ne stoji jer je orijentacija grobnica bila sjever -jug, što je prilikom iskopa i potvrđeno.

Radnici Komunalnog poduzeća Križevci, kojima je rukovodila Đurđa Požgaj, učinili su sve da novouređena grobnica Zdenčajevih bude gotova do blagdana Sv. Nikole, dakle na sam rođendan i imendan Zdenčaja. I u tome su uspjeli (sl. 5.)! Crnom bojom obnovljena su slova na oba spomenika (za što su svi članovi Odbora za obnovu spomenika dali po 100 kuna), tako da se s lakoćom može pročitati tekst na horizontalnoj ploči ispod postolja sa željeznim križem:

NIKOLA ZDENČAJ

Zahromićgradski,

c.k.savjetnik, zlatne ostruge vitez,

bakarski patricij, gospodarskoga

društva član utemeljitelj, komor

ski upravitelj, županije zagre

bačke župan rođen na

6 prosinca 1775

umro na 28.tra(vnja)

1854.

Na postolju željeznog križa s tri strane uklesan je latinski tekst. Prijevodi su preuzeti iz spominjane Dečakove monografije o Ravnu. S prednje, sada istočne strane, uklesano je: PATRIA HIC TERRAE DEDIT MEMORIAM CONSERVAVIT (Ovdje je domovina dala zemlji i sačuvala /mu/ spomen).

S lijeve strane postolja koja je okrenuta prema jugu piše: PROSAPIA, INGENIO, VIRTUTIBUS ET MERITIS ILLUSTRUM VIRUM (Plemenitošću, razumom, krepošću i zaslugama presjajnog muža).

Sa stražnje, odnosno zapadne strane, nalazi se sljedeći tekst: TERRA HABENS QUO GLORIERIS, ET TU PATRIOTA QUOD IMMITERIS (Zemljo, imaš s kim ćeš se dičiti, a ti, domoljube, koga ćeš nasljedovati)

Na nadgrobnom spomeniku Zdenčajeve supruge piše:

Ovđe
počiva
Plemenita
Gospa
ANNA
ZDENCZAY
rođjena Lošek
koja
preminu
dana X
Ožujka
leta
MDCCCXLVII

Kao znak da je obnovljen grob Zdenčaja, na betonskom okviru grobova postavljena je nova mesingana ploča koju je omogućilo Poglavarstvo grada Križevaca. Na njoj je sljedeći tekst:

NIKOLA pl. ZDENČAJ
NAJZNAMENITIJI RAVLJANIN
I ISTAKNUTI SIN KRIŽEVAČKOGA KRAJA,
VELIKI DOMOLJUB, SUOSNIVAČ NAJZNAČAJNIJIH
HRVATSKIH KULTURNIH USTANOVA
I GOSPODARSKOGA DRUŠTVA,
JEDAN OD NAJUMNIJIH I NAJCJENJENIJIH HRVATA SVOJEGA DOBA
Obnovljeno 2002.

I onda je došao najsvečaniji trenutak: sam dan kada se javno mogao pokazati obnovljeni grob Zdenčajevih. Iz praktičnih razloga odabran je 7. prosinca (subota) 2002. kada se je uz nazočnost članova Odbora za obnovu spomenika i Mjesnog odbora Veliki Raven, skupilo mnoštvo mještana, učenika i učitelja na posvećenju novog počivališta Nikole Zdenčaja i njegove supruge Ane. Posvetu groba obavio je mjesni župnik vlč. Zlatko Lepčić nakon uvodnog obraćanja Franje Petrica, predsjednika Mjesnog odbora Velikoga Ravna. Kako je događaj povezan s Danom škole u Velikom Ravnu, svečanost je nastavljena u prostorima nove škole. U ime križevačkog Ogranka Matice hrvatske obratila se mr. Renata Husinec, govoreći o važnosti poštivanja i čuvanja hrvatske baštine te naših velikana. Zoran Homen izvijestio je o samoj ekshumaciji i doprinosu Družbe Braće hrvatskoga zmaja, a autor knjige Raven i okolica Ivo Dečak o djelu i značaju Nikole pl. Zdenčaja. Tom prilikom je predložio da se i u samim Križevcima napokon oda počast ravenkim znamenitim ljudima imenovanjem ulica i trgova. Cijeli događaj glazbeno su popratili mladi ravenki tamburaši, a ulogu moderatora i dragog domaćina preuzela je Nada Petric, tadašnja voditeljica područne škole u Velikom Ravnu.

Iako među samim Ravljanima u početku nije bilo slaganja o potrebi ekshumacije i obnove spomenika Zdenčajevima, čini se da su danas svi ponosni što je to učinjeno na slavu njihovog najznamenitijeg muža i hrvatskoga velikana. Svi koji su, pak, u tome sudjelovali pripomogli su da se sačuva uspomena na ime i djelo Nikole Zdenčaja.

Summary

CONTRIBUTION TO PRESERVING THE MEMORY OF NIKOLA ZDENČAJ

In order not to lose all visible traces of the great person of Nikola Zdenčaj of Raven an initiative has been made to move the remains and reconstruct the monument on a new location within the cemetery in Mali Raven. Along with an overview of the most important contributions of Nikola Zdenčaj, the author gives a short description of the exhumation and the renovation of the monument to the Zdenčajs. This action is a great contribution to preserving the memory of the life and work of Nikola Zdenčaj.

Key words: Nikola Zdenčaj, Ana Zdenčaj, Mali Raven, Veliki Raven, renovation of the monument, exhumation, tomb